

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ТРОХЛЮК ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

УДК 343.131

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕННЯ ВИНУВАТОСТІ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Кучинська Оксана Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри правосуддя

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Удалова Лариса Давидівна,
Національна академія внутрішніх справ,
директор Інституту післядипломної освіти

кандидат юридичних наук,
Циганюк Юлія Володимирівна,
Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом,
доцент кафедри комерційного та трудового права

Захист відбудеться «26» травня 2017 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.05 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 253.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал. № 12.

Автореферат розісланий «26» квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Сиза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У громадянському суспільстві та правовій державі основоположні права та свободи людини становлять підвалини забезпечення безпеки як людини, так і держави. Завдяки розумінню і додержанню прав людини державою забезпечуються її природні права. Це може відбуватись за допомогою різних правових засобів, одним із яких є реалізація державою засади забезпечення доведеності вини.

Забезпечення доведеності вини є однією із засад кримінального процесу України. Її сучасне розуміння зумовлено прийняттям Конституції України в 1996 році, де вона визначена в ст. 129 як один із основних принципів здійснення судочинства. Також, окремі положення відповідної засади законодавець визначив у ст. 62 Основного закону держави.

Особливу увагу засаді забезпечення доведеності вини законодавець приділив у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. (далі – КПК України). Зокрема, уперше в історії кримінального процесуального законодавства незалежної України, в Главі 2 КПК України серед загальних засад кримінального провадження було визначено забезпечення доведеності вини в ст. 17 КПК України у поєднанні з іншою, надзвичайно важливою засадою кримінального провадження – презумпцією невинуватості. Однак, аналіз диспозиції статті 17 КПК України демонструє відсутність чіткого законодавчого визначення, в чому саме полягає зміст засади забезпечення доведеності вини, а в чому – презумпції невинуватості.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження є праці вітчизняних учених, а саме: Ю. П. Аленіна, І. В. Басистої, В. Д. Берназа, В. К. Волошиної, В. І. Галагана, Н. В. Глинської, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренка, В. О. Гринюка, М. Л. Грібова, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. В. Карнаухова, Є. Г. Коваленка, І. І. Котюка, В. В. Крижанівського, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, О. А. Осауленко, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, Д. Б. Сергєєвої, Н. П. Сизої, С. М. Стахівського, Л. Д. Удалової, Ю. В. Циганюк, В. П. Шибіка, М. Є. Шумила, О. Г. Шило, О. Г. Яновської, Г. Ю. Юдківської та інших, а також учених радянської доби та зарубіжних науковців: В. Бернхема, З. З. Зінатуліна, Є. Г. Мартинчика, Ю. К. Орлова, М. С. Строговича, Ф. Н. Фаткуліна, М. А. Чельцов-Бебутова та інших, в яких досліджувалися питання засад (принципів) кримінального провадження, реалізації засади забезпечення доведеності вини та принципу презумпції невинуватості у кримінальному процесі. Проте комплексно питання реалізації засади забезпечення доведеності винуватості у кримінальному провадженні в умовах дії чинного КПК України не досліджувалися. Зокрема, необхідним є визначення законного порядку доведення винуватості у досудовому розслідуванні та під час здійснення судового провадження.

Викладеним обумовлена актуальність, наукове і практичне значення дисертації, в якій автором розроблено положення, висновки, пропозиції та рекомендації, спрямовані на вирішення наукового завдання, що полягає у розробці теоретичних, правових і практичних положень, пов'язаних із реалізацією засади забезпечення доведеності винуватості в кримінальному процесі України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація спрямована на реалізацію положень Указів Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 р. № 361/2006, «Про Концепцію реформування кримінальної юстиції України» від 08 квітня 2008 р. № 311/2008 та виконана відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011-2015 рр., ухвалених Національною академією правових наук України (рішення від 24 вересня 2010 р. № 14-10), планів науково-дослідних робіт юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка за напрямом досліджень юридичного факультету «Доктрина права в правовій системі України: теоретичні та практичні аспекти» (номер теми 11БФ042-01, державна реєстрація 01111u008337), а також кафедри правосуддя.

Тему дисертації затверджено Вченою радою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 17 грудня 2015 р. (протокол № 5) та уточнено 29 вересня 2016 р. (протокол № 1).

Мета і задачі дослідження. *Метою роботи* є вирішення наукового завдання щодо розробки теоретичних і правових положень, пов'язаних із реалізацією засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких *задач*:

- надати поняття засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні;
- окреслити етапи виникнення та становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі й, охарактеризувати їх особливості;
- класифікувати рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі;
- встановити суб'єктів, на яких покладається обов'язок доведення винуватості як вимоги реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні;
- визначити поняття законного порядку доведення винуватості як вимоги реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні;
- сформулювати поняття механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні та розкрити способи його реалізації;
- виокремити вимоги для реалізації засади забезпечення доведення винуватості в судовому провадженні;
- надати поняття законного порядку доведення винуватості як вимоги реалізації засади забезпечення доведення винуватості у судовому провадженні;
- розробити та надати пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства України, які регламентують та забезпечують реалізацію засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у кримінальному судочинстві щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості.

Предметом дослідження є реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставлених у роботі мети й задач, специфіки об'єкта і предмета дослідження. Їх основу становить загальний *діалектичний* метод наукового пізнання реально існуючих явищ і процесів. Спеціальними методами дослідження, використаними в дисертації, є: *метод системного аналізу*, який використовувався в ході аналізу правових норм, що регламентують реалізацію засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні (розділи 1–3); *системно-структурний* – при визначенні поняття засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні (підрозділ 1.1), етапів виникнення і становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі (підрозділ 1.2), класифікації рішень ЄСПЛ, що забезпечують реалізацію засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі (підрозділ 1.3), елементів законного порядку доведення винуватості у досудовому розслідуванні (підрозділ 2.2) та судовому провадженні (підрозділ 3.2), змісту механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні (підрозділ 2.3); *порівняльно-правовий* – при дослідженні та аналізі норм вітчизняного і зарубіжного кримінального процесуального законодавства (розділи 2–3); *формально-логічний (догматичний)* – при аналізі правових норм та їх формулюванні (розділи 1–3); *статистичні* – при узагальненні результатів вивчення практики, аналізі проблем, пов'язаних із реалізацією засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні, та обґрунтуванні теоретичних положень роботи (розділи 1–3); *соціологічні* – забезпечили проведення опитування, використання результатів анкетування суддів, слідчих, прокурорів, слідчих (підрозділ 1.1). Названі методи використовувалися в роботі у взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило всебічність, повноту та об'єктивність дослідження.

Нормативно-правовою основою є положення Конституції України, міжнародних нормативно-правових актів у сфері регламентації міжнародних норм і стандартів, українське кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство і кримінальне процесуальне законодавство окремих зарубіжних країн.

Емпіричну базу дослідження складають статистичні дані, висновки та рекомендації за результатами спільного засідання представників органів судової влади України у 2015 році; практика ЄСПЛ; дані, отримані під час опитування 300 респондентів (120 слідчих, 80 прокурорів і 100 суддів); 110 матеріалів кримінальних справ у місцевих судах м. Києва.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні, після набрання чинності КПК України 2012 року, комплексним дисертаційним дослідженням реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі України, в якому обґрунтовується низка концептуальних і важливих для теорії й практики понять, положень, висновків та рекомендацій, одержаних автором особисто, серед яких найсуттєвішими є такі:

вперше:

- визначено поняття засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні як окремої, самостійної засади кримінального провадження, якій притаманні ознаки соціальної обумовленості, нормативності,

регулятивності, основоположності, системності, універсальності, непорушності й сутність якої полягає у тому, що держава забезпечує, що винуватість особи буде доведена стороною обвинувачення на підставі отриманих доказів у порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством України, поза розумним сумнівом і встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили;

- запропоновано доповнити чинний КПК України ст. 17-1 «Забезпечення доведення винуватості» наступного змісту: «1. Доведення винуватості здійснюється у порядку, визначеному цим Кодексом. 2. Обов'язок доведення винуватості в кримінальному провадженні покладається на сторону обвинувачення, а у визначених цим Кодексом випадках – на потерпілого. 3. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, здобутих незаконним шляхом. 4. Винуватість особи повинна бути доведена поза розумним сумнівом. 5. Винуватість особи є доведеною з моменту набуття законної сили обвинувальним вироком суду»;

- виокремлено етапи виникнення та становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі: IX–XIV ст.; XIV–XVI ст.; XVI–XVII ст.; XVII ст. – 1864 р.; 1864 р. – 1917 р.; 1917 р. – 1959 р.; 1959 р. – 1996 р.; 1996 р. – 2012 р.; 2012 р. – по т.ч.;

- класифіковано рішення ЄСПЛ щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі;

- визначено поняття законного порядку доведення винуватості у досудовому розслідуванні та під час здійснення судового провадження;

- сформульовано поняття механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні;

удосконалено:

- положення чинного законодавства України щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні;

- норми чинного КПК України, які регламентують реалізацію засади презумпції невинуватості;

- наукові підходи щодо поняття та видів підслідності й підсудності кримінальних проваджень;

набули подальшого розвитку:

- наукові ідеї щодо визначення поняття принципів (засад) кримінального провадження;

- пропозиції щодо вимог, яким повинні відповідати засади (принципи) кримінального провадження (соціальна обумовленість, нормативність, регулятивність, основоположність, системність, універсальність, непорушність);

- наукові положення щодо визначення поняття кримінального процесуального доказування;

- наукові підходи щодо критеріїв ухвалення вироку суду законним складом.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження мають прикладний характер і використовуються за різними напрямками діяльності, зокрема у:

- *нормотворчій діяльності* – для удосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства України, що гарантують реалізацію засади

забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні (лист Верховної Ради України № 350-309 від 20 вересня 2016 р.);

– *практичній діяльності* – пропозиції та рекомендації, викладені у дисертації, впроваджені в практичну діяльність правоохоронних і судових органів (Акт впровадження ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 жовтня 2016 р.);

– *навчальному та науковому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес України», «Актуальні проблеми кримінального процесу України», «Проблеми досудового розслідування», «Актуальні проблеми кримінального судового провадження», та при підготовці підручників, навчальних і довідкових посібників, методичних матеріалів та рекомендацій, а також у науково-дослідній роботі аспірантів і викладачів (акти впровадження Донецького юридичного інституту МВС України від 13 вересня 2016 р. та 14 вересня 2016 р., Київського національного університету імені Тараса Шевченка січень 2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднено у виступах автора на науково-практичних конференціях та круглих столах, а саме: «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 2013 р.), «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Харків, 2015 р.), «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 2015 р.), «Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики» (м. Кривий Ріг, 2016 р.), «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Одеса, 2016 р.), «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 2016 р.), «Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства» (м. Дніпро, 2016 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, опубліковано у 13 наукових публікаціях, з них: 4 – у фахових виданнях України, 2 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 7 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації, яка визначена її метою, задачами, об'єктом та предметом дослідження, складається із вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 209 сторінок, із них основний текст викладено на 173 сторінках, список використаних джерел (227 найменувань) становить 23 сторінки та 2 додатки на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; висвітлено ступінь вивчення проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також щодо публікацій, структури та обсягу роботи.

Розділ 1 «Сутність засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Поняття засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні»* на підставі проведеного аналізу наукових джерел із кримінального процесу, кримінального права, положень кримінального та кримінального процесуального законодавства України досліджено погляди вчених щодо визначення поняття засади забезпечення доведеності вини, принципів кримінального процесу, співвідношення таких категорій, як «принципи кримінального провадження» та «засади кримінального провадження».

Зважаючи на етимологічне, загальноправове та наукове значення термінів «забезпечення», «доведення», «вина», запропоновано у чинному законодавстві України змінити назву досліджуваної засади із «забезпечення доведеності вини» на «забезпечення доведення винуватості». У такому розумінні сутність засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні не суперечитиме реалізації таких засад кримінального провадження, як змагальність, публічність, презумпція невинуватості та цілком узгоджуватиметься з процесом доказування у кримінальному провадженні.

Розвиваючи наукові позиції О. П. Кучинської щодо розуміння засад кримінального провадження та їх сутнісних ознак, обґрунтовано, що засада забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні є окремою, самостійною засадою кримінального провадження, оскільки відповідає таким сутнісним ознакам, як соціальна обумовленість, нормативність, регулятивність, основоположність, системність, універсальність, непорушність. Розкрито сутність кожної з наведених ознак засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні.

Сформульовано поняття засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні.

Запропоновано доповнити чинний КПК України ст. 17-1 «Забезпечення доведення винуватості».

У підрозділі 1.2 *«Виникнення та становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі»*, виходячи з аналізу правових джерел (Русько-візантійські договори 911 р. і 914 р.; Руська правда; Литовські статuti; Права, за якими судиться малоросійський народ; Статут кримінального судочинства 1864 р.; КПК УРСР 1922 та 1927 рр.; Основи кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік; КПК 1960 р.; Конституцій УРСР 1977 та 1978 рр.; Конституції України 1996 р.; КПК 2012 р. та ін.), а також наукових праць (З. З. Зінатулін, В. М. Іванов, І. Я. Терлюк, Ф. Н. Фаткулін, М. А. Чельцов-Бебутов та ін.), в яких досліджуються питання генези вітчизняного кримінального процесу, зроблено висновок, що виникнення та становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі відбулося у такі етапи: I. IX–XIV ст.; II. XIV–XVI ст.; III. XVI–XVII ст.; IV. XVII ст. – 1864 р.; V. 1864 р. – 1917 р.; VI. 1917 р. – 1959 р.; VII. 1959 р. – 1996 р.; VIII. 1996 р. – 2012 р.; IX. 2012 р. – по т.ч. Висвітлено особливості правового регулювання

елементів засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі щодо кожного з наведених етапів.

Встановлено, що вперше елементи засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі сформувався у період становлення Київської Русі, де правові відносини регулювалися більшою мірою нормами звичаєвого права. Першим нормативним актом Київської Русі, що визначив загальні правила реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі, була «Руська правда», положення якої передбачали, що обов'язок доведення винуватості покладался на потерпілого; особа підлягала покаранню після проведення судового процесу та винесення судового вироку. Для доведення винуватості особи у цей період як докази використовувалися: свідчення видоків (очевидців правопорушення), послухів (свідків доброї слави підозрюваного), зовнішні прикмети, речові докази, власне зізнання.

Зазначено, що найважливішими етапами виникнення та становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі є: 1) V-й етап (1864–1917 рр.), що характеризується нормативним закріпленням елементів засади забезпечення доведення винуватості в Статуті кримінального судочинства 1864 р., положення якого стали основою для формування подальшого вітчизняного кримінального процесуального законодавства та розвитку наукової думки щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості; 2) VII-й етап (1959–1996 рр.) – закріплення елементів засади забезпечення доведення винуватості в «Основах кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік», КПК 1960 р. та Конституціях УРСР 1977 р. та 1978 р.; 3) VIII-й (1996–2012 рр.) та IX-й (2012 р. – по т.ч.) – становлення засади забезпечення доведення винуватості в умовах розвитку незалежної України, її нормативне закріплення серед основних засад судочинства (п. 3 частини третьої ст. 129 Конституції України) та засад кримінального провадження (ст.ст. 7, 17 КПК України).

У підрозділі 1.3 «Вплив практики Європейського суду з прав людини на реалізацію засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі» на підставі проведеного аналізу рішень ЄСПЛ щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі обґрунтовано необхідність класифікувати рішення на такі групи: 1) покладення обов'язку доведення винуватості («Барбера, Мессеґе і Хабардо проти Іспанії»; «Джон Муррей проти Сполученого Королівства», «Салаб'яку проти Франції» та ін.); 2) використання для доведення винуватості доказів, отриманих незаконним шляхом («Шенк проти Швейцарії», «Перрі проти Сполученого Королівства», «Шабельник проти України», «Хан проти Сполученого Королівства» та ін.); 3) доведення винуватості «поза розумним сумнівом» («Авшар проти Туреччини», «Ірландія проти Сполученого Королівства», «Козинець проти України» та ін.). Наведено правові позиції ЄСПЛ по кожній із зазначених груп щодо реалізації елементів засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі.

Зазначено, що ст. 6 «Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод» покладає обов'язок доведення винуватості особи на сторону обвинувачення. Водночас, зроблено висновок, що покладання обов'язку доведення

винуватості особи як елементу засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі з позиції ЄСПЛ є неабсолютним («Джон Муррей проти Сполученого Королівства», «Салаб'яку проти Франції» та ін.). При визначенні меж цього елементу потрібно враховувати обставини кримінального провадження, можливість підозрюваного, обвинуваченого забезпечувати захист своїх прав і інтересів у кримінальному процесі.

Доведено, що використання у суді доказів, отриманих незаконним шляхом, істотно порушує вимоги ст. 6 «Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод» («Яллох проти Німеччини», «Гечмен проти Туреччини» та ін.). Разом з тим у низці своїх рішень ЄСПЛ акцентує увагу на можливості використання доказів, отриманих із порушенням вимог національного законодавства («Шенк проти Швейцарії», «Перрі проти Сполученого Королівства» та ін.).

Зроблено висновок, що на сьогодні ЄСПЛ не сформулював чітких критеріїв щодо тлумачення та застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному процесі. Більшою мірою висновки суддів ЄСПЛ щодо застосування відповідного стандарту доказування є різними, що свідчить про суб'єктивність цього елементу засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі.

Розділ 2 «Особливості реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Обов'язок доведення винуватості як вимога реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні» за результатами проведеного аналізу нормативно-правових актів встановлено, що сутність обов'язку доведення винуватості як вимоги засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні розкривається через таку фундаментальну категорію теорії кримінального процесуального доказування як обов'язок доказування у кримінальному провадженні.

Зазначено, що обов'язок доведення винуватості як вимога засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні покладається на сторону обвинувачення, зокрема на слідчого (детектива), керівника органу досудового розслідування та прокурора.

Доведено, що оперативні підрозділи, хоча і належать до сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні, водночас вони не є суб'єктами, на яких покладається обов'язок доведення винуватості у досудовому розслідуванні. Їх доцільно розглядати як суб'єктів, які забезпечують виконання обов'язку доведення винуватості слідчим (детективом), керівником органу досудового розслідування та прокурором у досудовому розслідуванні.

Розвиваючи концепцію М. А. Погорецького щодо розуміння кримінального процесуального доказування, зроблено висновок, що збирання доказів як початковий етап кримінального процесуального доказування є підготовкою для доведення винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. На цьому етапі встановлюються фактичні дані та їх джерела, що можуть бути визнані як докази у кримінальному провадженні, за умови відповідності їх вимогам допустимості, належності, достовірності та достатності для доведення винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Від законності та обґрунтованості дій сторони

обвинувачення на цьому етапі залежить ефективність і результативність реалізації засади забезпечення доведеності винуватості на заключному її етапі – використання отриманих доказів для обґрунтування власної правової позиції (подання клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, про проведення слідчих (розшукових) дій та ін.), прийняття певних процесуальних рішень (повідомлення про підозру, обвинувальний акт та ін.).

У підрозділі 2.2 «Законний порядок доведення винуватості у досудовому розслідуванні» зазначено, що законний порядок доведення винуватості у досудовому розслідуванні складається з двох взаємозалежних і взаємопов'язаних між собою структурних елементів: 1) дотримання стороною обвинувачення правил підслідності кримінального провадження, передбачених КПК України; 2) отримання стороною обвинувачення доказів у порядку, передбаченому КПК України.

Визначено, що підслідність кримінальних проваджень як елемент законного порядку доведення винуватості у досудовому розслідуванні являє собою розподіл повноважень, сфер діяльності між різними органами досудового розслідування для правильного й ефективного вирішення покладених на них завдань та недопущення порушення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження у досудовому розслідуванні.

На підставі аналізу літератури з кримінального процесу, положень ст.ст. 216 та 218 КПК України дисертантом виокремлено наступні види підслідності кримінальних проваджень: 1) предметна (родова); 2) персональна (спеціальна, суб'єктна); 3) підслідність за зв'язком кримінального провадження; 4) територіальна підслідність. Розкрито сутність кожного з наведених видів підслідності.

Зазначено, що сторона обвинувачення з метою реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні отримує докази шляхом: 1) проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб, речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; 3) тимчасового доступу до речей і документів. Встановлено, що основною причиною неефективності реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні є недосконалість процесуальної форми відповідних засобів отримання доказів. На зазначеному акцентують увагу 72 % опитаних слідчих, 92 % прокурорів і 84 % суддів.

У підрозділі 2.3 «Механізм забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні» автором визначено поняття механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні як передбачені кримінальним процесуальним законодавством України способи гарантування необхідних умов для доведення винуватості у досудовому розслідуванні.

Обґрунтовано, що способами реалізації механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні є: 1) процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; 2) відомчий контроль; 3) судовий контроль.

Зазначено, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як спосіб реалізації механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому

розслідуванні – це одна із форм нагляду прокурора у досудовому розслідуванні, сутність якої полягає у здійсненні прокурором процесуальної та організаційної діяльності, спрямованої на забезпечення законності й обґрунтованості дій та рішень слідчого (детектива), керівника органу досудового розслідування, співробітника оперативного підрозділу під час доведення винуватості особи у досудовому розслідуванні.

Для ефективності здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням як способу реалізації механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні запропоновано внести зміни до частини шостої ст. 36 КПК України й викласти її наступним чином: «Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування зобов'язані скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих і прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 цього Кодексу...». Відповідні пропозиції були позитивно сприйняті 64 % опитаних слідчих, 90 % прокурорів і 70 % суддів.

Відомчий контроль як спосіб реалізації механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні являє собою організаційну та процесуальну діяльність керівника органу досудового розслідування, яка спрямована на забезпечення законності й обґрунтованості дій та рішень слідчого (детектива), співробітника оперативного підрозділу під час доведення винуватості особи у досудовому розслідуванні.

Доведено, що судовий контроль у досудовому розслідуванні як спосіб реалізації механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні – це процесуальна діяльність слідчого судді у досудовому розслідуванні, спрямована на забезпечення законності й обґрунтованості дій та рішень сторони обвинувачення під час доведення винуватості особи у досудовому розслідуванні. Розглянуто повноваження слідчого судді під час здійснення судового контролю у досудовому розслідуванні.

Розділ 3. «Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в судовому провадженні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Вимоги реалізації засади забезпечення доведення винуватості в судовому провадженні», виходячи з аналізу положень чинного кримінального процесуального законодавства України, наукової літератури, практики ЄСПЛ, зроблено висновок, що вимогами реалізації засади забезпечення доведення винуватості в судовому провадженні є: 1) обов'язок доведення винуватості стороною обвинувачення та заборона перекладати його на обвинуваченого; 2) доведення винуватості в законному порядку; 3) доведення винуватості поза розумним сумнівом; 4) встановлення винуватості обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили.

Встановлено, що обов'язок доведення винуватості в судовому провадженні покладається на прокурора або потерпілого. Вимога щодо покладення на сторону

обвинувачення обов'язку доведення винуватості є імперативним правилом, порушення якого не допускається.

Прокурор здійснює доведення винуватості в судовому провадженні шляхом підтримання публічного обвинувачення у суді. Доведено, що п. 3 частини першої ст. 3 КПК України, який визначає поняття державного обвинувачення, є недосконалим і таким, що суперечить положенням Конституції України (ст. 129, п. 1 ст. 131-1). У зв'язку з чим запропоновано в п. 3 частини першої ст. 3 та інших положеннях КПК України використовувати термін «підтримання публічного обвинувачення у суді». Такі пропозиції цілком слушно сприйняли 88 % опитаних слідчих, 94 % прокурорів і 96 % суддів.

Обґрунтовано, що у випадку відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення в суді суб'єктом доведення винуватості стає потерпілий. У такому випадку кримінальне провадження набуває статусу приватного. Зазначено, що чинне законодавство України не встановлює відповідальності потерпілого за зловживання своїм правом на підтримання приватного обвинувачення в суді й умисне затягування судового розгляду, що призводить до неефективності реалізації засади забезпечення доведення винуватості під час здійснення судового провадження. Зважаючи на зазначене, дисертантом запропоновано передбачити в чинному законодавстві України відповідну відповідальність потерпілого.

Встановлено, що доведення винуватості поза розумним сумнівом може бути реалізовано лише на підставі отриманих стороною обвинувачення достовірних і достатніх доказів, що виключають будь-які сумніви чи суперечності у винуватості особи. Розкрито сутність таких правових категорій, як «достовірність доказів», «достатність доказів» та їх значення для реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні.

Зазначено, що винуватість особи вважається доведеною після закінчення строку, встановленого КПК України, на подання апеляційної скарги на обвинувальний вирок суду першої інстанції, якщо таку скаргу не було подано. У випадку оскарження такого обвинувального вироку – з моменту проголошення рішення суду апеляційної інстанції, якщо таким рішенням цей вирок не було скасовано. Сформульовано вимоги, яким повинен відповідати обвинувальний вирок суду, яким доведено винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

У підрозділі 3.2 «Законний порядок доведення винуватості під час здійснення судового провадження» дисертантом, на підставі проведеного аналізу положень чинного кримінального процесуального законодавства України та наукових джерел, зроблено висновок, що законний порядок доведення винуватості є основною вимогою реалізації засади забезпечення доведення винуватості під час здійснення судового провадження, функціонування якої є підставою для реалізації інших її вимог.

Акцентовано увагу на тому, що законний порядок доведення винуватості під час здійснення судового провадження складається з трьох взаємозалежних і взаємопов'язаних між собою структурних елементів: 1) дотримання правил підсудності, передбачених КПК України; 2) ухвалення вироку законним складом суду; 3) дотримання процедури судового розгляду, передбаченої КПК України.

Зазначено, що підсудність кримінальних проваджень як елемент законного порядку доведення винуватості під час здійснення судового провадження являє собою сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом суттєвих ознак (місце вчинення кримінального правопорушення; інстанція, в якій здійснюється розгляд кримінального провадження), на підставі яких кримінальне провадження розглядається уповноваженим судом. Недотримання правил визначення підсудності є істотним порушенням реалізації засади забезпечення доведення винуватості під час здійснення судового провадження, на що вказують 80 % опитаних слідчих, 84 % прокурорів і 90 % суддів.

Визначено, що видами підсудності кримінальних проваджень є: 1) територіальна; 2) інстанційна; 3) спеціальна (персональна). Розкрито сутність кожного з наведених видів підсудності та їх значення для реалізації засади забезпечення доведення винуватості під час здійснення судового провадження.

Поділяючи наукові позиції Н. П. Сизої, обґрунтовано, що ухвалення вироку суду законним складом як елемент законного порядку доведення винуватості під час здійснення судового провадження характеризується такими критеріями: 1) склад суду сформований згідно з вимогами кримінального процесуального закону щодо кількості суддів; 2) додержання процедури визначення судді (колегії суддів) для конкретного судового провадження; 3) відповідність суддів їх статусу та спеціальним вимогами закону; 4) відсутність обставин, що виключають участь судді в кримінальному провадженні. Охарактеризовано сутність кожного з наведених критеріїв.

Дотримання процедури судового розгляду як елемент законного порядку доведення винуватості під час здійснення судового провадження включає в себе такі стадії, як: 1) відкриття судового засідання; 2) судовий розгляд; 3) судові дебати; 4) ухвалення вироку. Недотримання відповідного порядку судового розгляду є істотним порушенням реалізації засади забезпечення доведення винуватості під час здійснення судового провадження, за винятком альтернативних (спрощених) судових розглядів: 1) спрощений порядок судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків; 2) скорочений порядок судового розгляду при недоцільності дослідження обставин кримінального провадження, які ніким не оспорується; 3) особливий порядок кримінального провадження на підставі угод.

Сформульовано поняття законного порядку доведення винуватості під час здійснення судового провадження, під яким слід розуміти регламентований КПК України порядок доведення стороною обвинувачення винуватості під час здійснення судового провадження, що складається з наступних структурних елементів: дотримання правил підсудності, передбачених КПК України; ухвалення вироку законним складом суду; дотримання процедури судового розгляду, передбаченої КПК України.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації розроблено наукові положення та отримано результати, що спрямовані на вирішення наукового завдання щодо розробки теоретичних і правових положень, пов'язаних з реалізацією засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України, сформульовано висновки, пропозиції й рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни.

1. Засада забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні є окремою, самостійною засадою кримінального провадження, якій притаманні ознаки соціальної обумовленості, нормативності, регулятивності, основоположності, системності, універсальності, непорушності, й сутність якої полягає у тому, що держава забезпечує, що винуватість особи буде доведена стороною обвинувачення на підставі отриманих доказів у порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством України, поза розумним сумнівом і встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

2. Етапами виникнення і становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі є такі:

I. IX–XIV ст. – регулювання правових відносин нормами звичаєвого права, нормативне закріплення елементів засади забезпечення доведення винуватості у русько-візантійських договорах 911, 944 рр. та «Руській правді»: обов'язок доведення винуватості покладался на потерпілого, особа підлягала покаранню після проведення судового процесу та винесення судового вироку, використання для доведення винуватості особи звичаїв і обрядів.

II. XIV–XVI ст. – закріплення елементів засади забезпечення доведення винуватості у Литовських статутах, обов'язок доведення винуватості покладался на потерпілого, процесуальні повноваження якого залежали від його майнового стану, використання для доведення винуватості особи звичаїв і обрядів.

III. XVI–XVII ст. – реалізація елементів засади забезпечення доведення винуватості пов'язана з дією норм звичаєвого права, листами та універсалами гетьманських урядів. Обов'язок доведення винуватості покладался на позивача, а також на судові органи у випадку вчинення посадового злочину чи проти релігії.

IV. XVII ст. – 1864 р. – закріплення елементів засади забезпечення доведення винуватості в «Короткому зображенні процесів чи судових тяжб» 1715 р. (відповідач мав довести свою невинуватість лише обґрунтованими доказами), Наказі 1767 р. імператриці Катерини II (особа підлягала покаранню після винесення судового вироку), Статуті «Благочиння» 1782 р. (обов'язок доведення винуватості покладался на представників загальної поліції) та Зводу законів Російської імперії.

V. 1864–1917 рр. – нормативне закріплення елементів засади забезпечення доведення винуватості в Статуті кримінального судочинства 1864 р., зокрема доведення винуватості здійснювалося судовими слідчими при сприянні поліції у порядку, визначеному Статутом, визначення механізму реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі, а також розвиток наукової думки щодо реалізації цієї засади.

VI. 1917–1959 рр. – нестабільність кримінального процесуального законодавства, відсутність належних гарантій щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі.

VII. 1959–1996 рр. – закріплення елементів засади забезпечення доведення винуватості в «Основах кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік», Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р. та Конституціях УРСР 1977 р., 1978 р.

VIII. 1996–2012 рр. – нормативне визначення засади забезпечення доведеності вини у п. 3 частини третьої ст. 129 Конституції України серед основних засад судочинства та окремих її елементів у ст. 62 Конституції України, п. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України та інших правових актах.

IX. 2012 р. – по т.ч. – законодавче закріплення засади забезпечення доведення винуватості у ст. 17 КПК України як однієї з засад кримінального провадження.

3. Рішення ЄСПЛ щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні доцільно класифікувати таким чином: 1) покладення обов'язку доведення винуватості («Барбера, Мессеґе і Хабардо проти Іспанії»; «Джон Муррей проти Сполученого Королівства», «Салабяку проти Франції» та ін.); 2) використання для доведення винуватості доказів, отриманих незаконним шляхом («Шенк проти Швейцарії», «Перрі проти Сполученого Королівства», «Шабельник проти України», «Хан проти Сполученого Королівства» та ін.); 3) доведення винуватості «поза розумним сумнівом» («Авшар проти Туреччини», «Ірландія проти Сполученого Королівства», «Козинець проти України» та ін.).

4. Обов'язок доведення винуватості у досудовому розслідуванні покладається на сторону обвинувачення, зокрема на слідчого (детектива), керівника органу досудового розслідування та прокурора. Оперативні підрозділи, хоча і є суб'єктами сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні, водночас вони відносяться до суб'єктів, які забезпечують виконання обов'язку доведення винуватості слідчим (детективом), керівником органу досудового розслідування та прокурором у досудовому розслідуванні.

5. Законний порядок доведення винуватості у досудовому розслідуванні є регламентованим КПК України порядком доведення стороною обвинувачення винуватості у досудовому розслідуванні, що складається з двох нерозривних і взаємопов'язаних між собою структурних елементів: 1) дотримання правил підслідності кримінального провадження, передбачених КПК України; 2) отримання доказів у порядку, передбаченому КПК України.

6. Механізм забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні – це передбачені кримінальним процесуальним законодавством України способи гарантування необхідних умов для доведення винуватості у досудовому розслідуванні.

Способами реалізації механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні є: 1) процесуальне керівництво досудовим розслідуванням – одна із форм нагляду прокурора у досудовому розслідуванні, сутність якої полягає у здійсненні прокурором процесуальної та організаційної діяльності, спрямованої на забезпечення законності й обґрунтованості дій та рішень

слідчого (детектива), керівника органу досудового розслідування, співробітника оперативного підрозділу під час доведення винуватості особи у досудовому розслідуванні; 2) відомчий контроль – організаційна та процесуальна діяльність керівника органу досудового розслідування, яка спрямована на забезпечення законності й обґрунтованості дій та рішень слідчого (детектива), співробітника оперативного підрозділу під час доведення винуватості особи у досудовому розслідуванні; 3) судовий контроль – процесуальна діяльність слідчого судді у досудовому розслідуванні, спрямована на забезпечення законності й обґрунтованості дій та рішень сторони обвинувачення під час доведення винуватості особи у досудовому розслідуванні.

7. Вимогами реалізації засади забезпечення доведення винуватості в судовому провадженні є: 1) обов'язок доведення винуватості стороною обвинувачення та заборона перекладати його на обвинуваченого; 2) доведення винуватості в законному порядку; 3) доведення винуватості поза розумним сумнівом; 4) встановлення винуватості обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили.

8. Законний порядок доведення винуватості під час здійснення судового провадження являє собою регламентований КПК України порядок доведення стороною обвинувачення винуватості під час здійснення судового провадження, що складається з трьох нерозривних і взаємопов'язаних між собою структурних елементів: 1) дотримання правил підсудності, передбачених КПК України; 2) ухвалення вироку законним складом суду; 3) дотримання процедури судового розгляду, передбаченої КПК України.

9. З метою забезпечення належної реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні потрібно внести наступні зміни та доповнення до чинного законодавства України:

- викласти п. 2 частини першої ст. 129 Конституції України як «забезпечення доведення винуватості»;

- викласти п. 10 частини першої ст. 7 КПК України в наступній редакції: «презумпція невинуватості»;

- доповнити частину першу ст. 7 КПК України п. 10-1 такого змісту: «забезпечення доведення винуватості»;

- назву ст. 17 КПК України викласти у такій редакції: «Презумпція невинуватості», а її зміст виписати наступним чином: «1. Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її винуватість не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. 2. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення. 3. Усі сумніви щодо доведення винуватості особи тлумачаться на користь такої особи. 4. Поводження з особою, винуватість якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою»;

- доповнити чинний КПК України ст. 17-1 «Забезпечення доведення винуватості» наступного змісту: «1. Доведення винуватості здійснюється у порядку,

визначеному цим Кодексом. 2. Обов'язок доведення винуватості в кримінальному провадженні покладається на сторону обвинувачення, а у визначених цим Кодексом випадках – на потерпілого. 3. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, здобутих незаконним шляхом. 4. Винуватість особи повинна бути доведена поза розумним сумнівом. 5. Винуватість особи є доведеною з моменту набуття законної сили обвинувальним вироком суду»;

- внести зміни до частини шостої ст. 36 КПК України та викласти її наступним чином: «Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування зобов'язані скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 цього Кодексу...»;

- замінити у п. 3 частини першої ст. 3 та інших статтях КПК України термін «державне обвинувачення» на «підтримання публічного обвинувачення у суді».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Трохлюк О. П. Принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини / О. П. Трохлюк // Наше право. – 2013. – № 9. – С. 87– 90.

2. Трохлюк О. П. Засада забезпечення доведеності вини крізь призму практики Європейського суду з прав людини / О. П. Трохлюк // Вісник Запоріз. нац. ун-ту. Юрид. науки. – 2015. – № 3. – С. 167– 172.

3. Трохлюк О. П. Історія розвитку засади забезпечення доведеності вини в кримінальному процесі / О. П. Трохлюк // Право і суспільство. – 2015. – № 6. – Ч. 3. – С. 187– 192.

4. Трохлюк О. П. Законний порядок доведення винуватості як вимога до засади забезпечення доведеності вини / О. П. Трохлюк // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юрид. науки». – 2016. – № 1. – С. 111– 114.

5. Трохлюк А. П. Поняття принципу забезпечення доказаності вини в уголовном процессе Украины / А. П. Трохлюк // Legea și viața a. – 2016. – № 4/2. – С. 72– 75.

6. Трохлюк О. П. Судовий контроль як механізм забезпечення доведення винуватості на стадії досудового розслідування / О. П. Трохлюк // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2016. – № 5. – С. 195– 198.

7. Трохлюк О. П. Принцип забезпечення доведеності вини в кримінальному процесі України / О. П. Трохлюк // ні :
матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квіт. 2013 р.) / Редкол. : д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), проф. П. С. Берзін (заст. голови), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.). – К. : Прінт-Сервіс, 2014. – С. 356– 357.

8. Трохлюк О. П. Засада забезпечення доведеності вини в кримінальному процесі України та міжнародно-правових документах / О. П. Трохлюк // Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні : матер. Міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 лип. 2015 р.). – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. – С. 94–96.

9. Трохлюк О. П. Генеза розвитку уявлень про засаду забезпечення доведеності вини в теорії кримінального процесу / О. П. Трохлюк // Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 верес. 2015 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. – С. 22–24.

10. Трохлюк О. П. Забезпечення доведеності вини як засада кримінального провадження / О. П. Трохлюк // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 12–13 лют. 2016 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 188–191.

11. Трохлюк О. П. Доведення винуватості поза розумним сумнівом як вимога засади забезпечення доведеності вини / О. П. Трохлюк // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26–27 лют. 2016 р.). – Одеса : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2016. – С. 67–70.

12. Трохлюк О. П. Нагляд прокурора за дотриманням законів під час досудового розслідування в контексті засади забезпечення доведеності вини / О. П. Трохлюк // Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 20–21 трав. 2016 р.). – Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізьк. нац. ун-т», 2016. – С. 130–133.

13. Трохлюк О. П. Механізм забезпечення доведення винуватості в законному порядку у стадії досудового розслідування / О. П. Трохлюк // Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25–26 листоп. 2016 р.). – Дніпро : Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2016. – С. 242–244.

АНОТАЦІЯ

Трохлюк О. П. Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017.

У дисертаційному дослідженні розроблено теоретичні, правові та практичні положення, пов'язані з реалізацією засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України. Надано поняття засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні.

Окреслено етапи виникнення та становлення засади забезпечення доведення винуватості у вітчизняному кримінальному процесі й охарактеризовано їх особливості.

Запропоновано класифікацію рішень ЄСПЛ щодо реалізації засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному процесі: 1) покладення обов'язку доведення

винуватості 2) використання для доведення винуватості доказів, отриманих незаконним шляхом; 3) доведення винуватості «поза розумним сумнівом».

Встановлено суб'єктів, на яких покладається обов'язок доведення винуватості як однієї з вимог реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні.

Визначено поняття законного порядку доведення винуватості як вимоги реалізації засади забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні та судовому провадженні.

Сформульовано поняття механізму забезпечення доведення винуватості у досудовому розслідуванні та розкрито способи його реалізації.

Розроблено та надано пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства України, які регламентують та забезпечують реалізацію засади забезпечення доведення винуватості у кримінальному провадженні.

Ключові слова: засада забезпечення доведення винуватості, кримінальне провадження, механізм забезпечення, законний порядок, обов'язок доведення.

АННОТАЦІЯ

Трохлюк А. П. Реалізація принципу забезпечення доказування винуватості в уголовном процесі України. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертация состоит из введения, трех разделов, содержащих девять подразделов, заключения, списка используемой литературы и приложений. Во введении обосновывается актуальность темы исследования, ее связь с научными программами, планами, темами, определяется объект, предмет, цели и задачи диссертационного исследования, эмпирическая база, методологическая основа, сформулирована научная новизна. Указана практическая значимость и апробация полученных результатов.

В диссертационном исследовании разработаны теоретические, правовые и практические положения, связанные с реализацией принципа обеспечения доказуемости виновности в уголовном процессе Украины. Определено понятие принципа обеспечения доказуемости виновности в уголовном производстве, под которым следует понимать отдельный, самостоятельный принцип уголовного производства, которому присущи признаки социальной обусловленности, нормативности, регулятивности, основоположности, системности, универсальности, незыблемости, и сущность которой заключается в том, что государство обеспечивает, что виновность лица будет доказана стороной обвинения на основании полученных доказательств в порядке, определенном уголовным процессуальным законодательством Украины, вне разумного сомнения и установлена обвинительным приговором суда, вступившим в законную силу.

Определены этапы возникновения и становления принципа обеспечения доказывания виновности в отечественном уголовном процессе и охарактеризованы их особенности.

Предложена классификация решений ЕСПЧ по реализации принципа обеспечения доказывания виновности в уголовном процессе: 1) возложение обязанности доказывания виновности; 2) использование для доказывания виновности доказательств, полученных незаконным путем; 3) доказывание виновности «вне разумного сомнения».

Установлено, что обязанность доказывания виновности в досудебном расследовании возлагается на сторону обвинения, в частности на следователя (детектива), руководителя органа досудебного расследования и прокурора. Оперативные подразделения, хотя и являются субъектами стороны обвинения в досудебном расследовании, одновременно они относятся к субъектам, которые обеспечивают выполнение обязанности доказывания виновности следователем (детективом), руководителем органа досудебного расследования и прокурором в досудебном расследовании.

Обосновано, что законный порядок доказывания виновности в досудебном расследовании представляет собой регламентированный УПК Украины порядок доказывания стороной обвинения виновности в досудебном расследовании, состоящий из двух неразрывных и взаимосвязанных между собой структурных элементов: 1) соблюдение правил подследственности уголовного производства, предусмотренных УПК Украины; 2) получение доказательств в порядке, предусмотренном УПК Украины.

Отмечается, что законный порядок доказывания виновности при осуществлении судебного производства представляет собой регламентированный УПК Украины порядок доказывания стороной обвинения виновности при осуществлении судебного производства, состоящий из трех неразрывных и взаимосвязанных между собой структурных элементов: 1) соблюдение правил подсудности, предусмотренных УПК Украины; 2) вынесение приговора законным составом суда; 3) соблюдение процедуры судебного разбирательства, предусмотренной УПК Украины.

Сформулировано понятие механизма обеспечения доказывания виновности в досудебном расследовании и раскрыты способы его реализации.

Разработаны и даны предложения по совершенствованию норм действующего законодательства Украины, регламентирующих и обеспечивающих реализацию принципа обеспечения доказывания виновности в уголовном производстве.

Ключевые слова: принцип обеспечения доказывания виновности, уголовное производство, механизм обеспечения, законный порядок, обязанность доказывания.

SUMMARY

Trokhliuk O. The ensuring proof of guilt as the principle of criminal proceedings. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; judicial expertise; operational search activity. – Kyiv National Taras Shevchenko University. Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The theoretical and practical legal provisions relating to the implementation of principle of ensuring proof of guilt in the criminal proceedings of Ukraine were developed in this thesis. The definition of principle of ensuring proof of guilt in the criminal proceedings was provided.

The stages of establishment and development of the principle of ensuring proof of guilt in the domestic criminal proceedings were outlined and the particularities were characterized.

It was provided the classification of ECHR's decisions regarding the principle of ensuring proof of guilt in the criminal proceedings into the following groups: 1) imposing the burden of proving the guilt; 2) using unlawfully obtained evidence to prove the guilt; 3) proof of guilt «beyond a reasonable doubt».

The parties who shall have the burden of proof of guilt as a requirement of the principle of ensuring proof of guilt under the pre-trial investigation were established.

The due process of law regarding the proof of guilt as a requirement of the principle of ensuring proof of guilt under the pre-trial investigation as well as under the trial was defined.

The mechanism for ensuring proof of guilt under pre-trial investigation was defined and ways of its implementations were presented.

The proposals and recommendations regarding the improvement of the current legislation of Ukraine, which regulate and ensure the implementation of principles of ensuring proof of guilt in the criminal proceedings, were developed and presented.

Key words: principle of ensuring proof of guilt, criminal proceedings, mechanism for ensuring, due process of law, burden of proof.